

Másfajta helyzetben

Núr • Leila monológja

Én úgy tudtam meg, hogy muzulmán vagyok, hogy az iskolában be kellett írni a vallási hovatartozásomat. Ez addig otthon soha nem volt kérdés. És mivel az iskolában csak protestáns és katolikus hittanoktatás volt, hittanóra alatt mindig kint ültem a folyosón. Én akkor nem gondoltam, hogy most büntetnek, hanem csak azt vettem észre, hogy nem tartozom a többséghez. Három gimnázium volt abban a városban: az egyik katolikus, a másik evangélikus, a harmadik meg egy reáltanodának nevezett gimnázium. Na, engem abba írtattak be. De ott is volt hittanóra. Az anyukám ragaszkodott hozzá, hogy nehogy olyan iskolába járjak, ahová a muzulmán gyerekek. Nem akarta, hogy arabnak vagy töröknek nézzenek. Azt akarta, hogy úgy öltözködjek, mint az ottaniak.

Nagyon egyedül voltam az osztályban. Azáltal, hogy jó iskola volt, oda jártak a gazdagabb parasztgyerekek meg az értelmiségi polgárok gyerekei is. Az azért eléggé meghatározta az ember életét, hogy a németek ösztönösen irtóztak az idegenektől. Persze tudtak ők kedvesek is lenni, de valahogy az egy tudatos döntés volt a részükről. Miközben tudtam, hogy azt gondolják, miért nem megyek a fenébe. Ha éreztem, hogy ellenszenves vagyok egy tanárnak, akkor direkt nagyon rossz voltam az órán. Amikor hazamentem, irtóra megtanultam a másnapi leckét, és direkt megint rosszkodtam, és azt vártam, hogy hirtelen felszólítson, hogy majd akkor porig alázhassam azzal, hogy mindent tudok. A tanárim legnagyobb része a hatvannyolcas egyetemista generációhoz tartozott, nagyon baloldaliak voltak, és a náci múlt feldolgozása és ellensúlyozása volt a legfontosabb számukra. Ők nagyon szigorúak voltak a gyerekekkel. Tizenkét évesen elvittek egy náci koncentrációs táborba, elővették a felnőtték szavazólistáit, és megmutatták a falusi gyerekeknek, hogy az ő tanyájuk környékén a lakosság legnagyobb része a nácikra szavazott. Valahogy ez egy ilyen közös bűnnek számított. Én voltam az egyetlen, akit nem terhelt a kollektív bűn, és ezért mérhetetlenül kínos volt számomra, hogy részt kellett ebben vennem.

A fiúk részéről folyton az elutasítást éreztem, mert nem tartoztam a szépségideálhoz. Szőke, vékony kellett nekik. És ha csak egy kicsit is szőrösebb volt az embernek a keze, hát az már el volt ásva. És ha az ember nem szőrtelenített, akkor állandó gúny tárgy volt. Az első barátom tizenhat éves koromban volt; ő volt a legfontosabb hasisdíler a városban. Tehát igye-

---

A monológ alapjául szolgáló interjút Hadas Miklós készítette.

keztem egy ilyen antiszociális figurát találni. Nyilván ambiciózus voltam én is, és próbáltam az adott értékskálán belül valami nagy eredményt elérni. Amíg füvezett, és volt egy csomó lemeze, Woodstock, meg ilyenek, addig érdekesnek tűnt. Aztán olyan szinten felülkerekedtem rajta, hogy eladta az összes lemezét, és abbahagyta a drogozást. Csakhogy akkor lehullott róla az egész máz, és egy borzalmas kispolgár lett belőle. Amikor hazavitt a szüleihez, és az apja megkérdezte tőle, hogy legközelebb akkor majd egy négert hoz-e ide, nem szólt semmit! Miközben, mint egy kis kutyas, úgy jött mindig mögöttem, és rá kellett jönnöm, hogy intellektuálisan is unatkozom mellette. Iszonyú volt! Nekem ott volt az otthoni autoriter fér-fiszerep, azt megszoktam, nem tudtam elviselni egy ilyen akaratvesztett alakot! Általában a német fiúk mind ilyenek voltak; tudtam, hogy egy idő után úgyis felülkerekednék rajtuk. És ez szörnyen idegesített.

Apukám szíriai szunnita, aki Bukarestben végezte az orvosegyetemet. Ott ismerkedett meg az anyukámmal, aki Brassóból származott. Az ő apukája német, pontosabban szász volt, az anyukája meg magyar. És mivel a nagyszüleim otthon inkább magyarul beszéltek, az anyukámnak is magyar lett az anyanyelve. És ezért én is magyarul tanultam meg legelőször. A lényeg, hogy az apukám meg az anyukám beleszerettek egymásba, és eleinte úgy volt, hogy mennek Szíriába. De aztán a nagypapám családja révén, akik már korábban kiköltöztek, sikerült elintézni, hogy a hetvenes évek legelején az egész család kimehessen Németországba. Mi a nővéremmel már ott születtünk. A szüleim azt mondták, hogy a szocializmusban egyszerűen szóba sem került a másik vallása. Egyszerűen nem tisztázták, hogy mi vár majd rájuk a hétköznapokban, hogy mit kíván az iszlám a nőktől, meg hogy milyen az iszlám család. Mert az apukám azt mondta, hogy ő modern. Mivelhogy minden muzulmán férfi azt mondja, hogy ő modern, és csak a többiek a fundamentalisták és a bigottak. Legalábbis mindaddig, amíg Európában élő modern muzulmánként barátnői, olasz sportkocsija meg szuper cuccai lehetnek. És általában akkor szoktak bekattanni, amikor a kislányuk tizenkét éves lesz, és az azzal járó modernséget nem bírják elviselni. Mivel akkor már jönnek a fiúk.

Tizenkét éves koromban kezdődött a cirkusz otthon, hogy beöltözzünk-e, vagy sem. Apukám azt szerette volna, hogy legalább valamennyire tartsuk be az iszlám szokásokat. Vett egy lakást Szíriában, és azt akarta, hogy költözzünk oda. És akkor elindult a családon belül a vita. Igazából itt ütött be a krach, mert mindaddig még viszonylag jó házasságban éltek a szüleim, de akkor kiderült, hogy a lányok neveltetése gyökeresen más az arab kultúrában. Csakhogy erről addig egyáltalán nem beszéltek. Anyukám, mivel ő egy igazi szőke, katolikus és puritán polgár, tökéletesen érezte magát Németországban, pedig eleinte alig tudott németül, hiába volt az apukája szász. És örült, hogy megszűnt apám csajozása. Mamám a szomszédasszonyokkal járt vásárolni. Mindig azt mondta, hogy türelmesnek kell lenni a németekkel, tisztelettel beszélt róluk, hogy mennyivel rendesebbek, tisztábbak, munkabíróak, és hogy az volna az ideális, ha mi mindenben alkalmazkodnánk hozzájuk. „Mi jöttünk ide, és nem ők jöttek hozzánk, nekünk kell alkalmazkodni” – ezt szerette ismételtetni. Apukám viszont egyfolytában szidta őket, és egyre depressziósabb lett, sokszor hetekig meg sem szólalt.

Igazából akkor jöttem rá, hogy milyen is volt egy német kisvárosban élni, amikor az apukám új állást kapott, és átköltöztünk Bécsbe. Ez 1990-ben volt, amikor én tizenhat éves voltam. Bécsben az volt az érdekes, hogy a szexuális szabadság mennyivel nagyobb volt, mint abban a német kisvárosban, ahol korábban éltünk. Itt már mindenki tizennégy éves korában elkezdte. Az osztrákok sokkal toleránsabbak voltak, mint a németek. És így elnézték, hogy vannak dolgok, amiket nem tudok. Kicsit férfiasabb voltam, mint a többiek. Eleve, mert olyan

vagyok, de azért is, mert németesen öltözködtem. Nagy cipőkben jöttem, meg ilyen klumpában, meg farmer és pulóver, míg az itteni lányok ilyen miniszoknyás csinibabák voltak. És mivel csak a fiúk között volt már hely az utolsó padsorban, beültem a rossz fiúk közé, és innen kerültek ki az új barátaim. Sokat segítettek nekem, hogy bepótoljam az új tananyagot. És az egyik fiúval rögtön jóban is lettünk. Ő egy nagyon elkényeztetett egyke volt, és csak az anyukájához kötődött, ezért aztán rajta is felülkerekedtem. Még ma is megvan közöttünk egy baráti kapcsolat.

Nekem az is nagyon tetszett, hogy ebben az elitebb bécsi körben ott voltak a zsidók is. Ez a kozmopolita világ egészen más volt, mint Németországban, ahol csak keresztények között kellett lennem. Persze nekem akkor fogalmam sem volt arról, hogy ki a zsidó, és ki nem zsidó. Én nem foglalkoztam a történelemmel, illetve az etnikai hovatartozással. Csak azt éreztem, hogy Bécs nyitott. Aztán érettségi után egy-két évvel a hozzám legközelebb álló barátok elmondták, hogy zsidó származásúak, csak hát a szüleik később mesélték el ezt nekik. Tulajdonképpen azóta is szeretem ezt a várost, bár most már tudom, hogy azért itt is létezik a rasszizmus, mivel nekem is voltak kellemetlen élményeim a származásom miatt. És nemcsak nekem, hanem az arab barátaimnak, akik szintén Bécsben éltek, és akik számára az arab úgy akkor még sokkal fontosabb volt, mint nekem.

Merthogy eleinte az egész arab kérdés engem egyáltalán nem érdekelt. Aztán a háború idején váratlanul teljesen bekattantam a balkáni kontextusra. Amikor az Akadémiára jártam, lett egy barátnőm, a Svetlana, aki szerb volt. Ő olyan nagy hatással volt rám, hogy engem akkor egy jó ideig csak a Balkán foglalkoztatott. Svetlana a háború alatt költözött Bécsbe a gyerekeivel. Ő egy nagyon okos és tehetséges, tényleg karizmatikus, jellegzetesen feminin képzőművész volt. És amikor ő a szerb identitásával foglalkozott, akkor kitaláltuk, hogy mi erre rájátszunk, hiszen én félig arab vagyok, és akkor magánházakban rendeztünk kiállításokat, albánokról meg arabokról. Ő mozgósította a muzulmánokkal szemben érzett összes büntudatát. A háború alatt semmi nem volt Belgrádban, mindenre ráült a Milosevics-rezsim. Én mindig úgy mentem oda, hogy baromira félttem, hogy át kell lépni a határt, oda kell adni az útlevelet egy szerb férfinak, de amikor megérkeztem Belgrádba, akkor azonnal biztonságos lett minden. A művészeti közeg biztonságot nyújtott. És akkor kezdtem fölvenni albán művészekkel is a kapcsolatot. Aztán később többször is meghívtak Pristinába kiállítani, de Svetlanát nem hívták meg, és valahogy nem is mertem őt javasolni. Mert olyan tekinteteket lehetett ott látni, hogy ha ő szerbként odajött volna, az neki életveszélyes lett volna.

Nekem nem is annyira Belgráddal, hanem Svetlanával volt egy intellektuális és érzelmi viszonyom. Mi ellenálltunk az egész tömegpszichózisnak, ami ott volt. És ezek a jugoszláv művészek, az albánokat is beleértve, nagyon jól tudták kontextualizálni a saját helyzetüket. Mindenki a háború borzalmaival meg a saját történetét dolgozta fel. Svetlana is az anyjáról készített videókat. És így az otthoni, zárt, szégyellni való családi drámák valahogy társadalmi méretű problémákként jelentek meg. És ez rám is nagyon nagy hatással volt. Ekkor kezdtem el olyan tárgyakat fényképezni, amelyek éppen széttörtek vagy szétfeszültek. Nyilvánvaló, hogy valahogy azokat a feszültségeimet akartam megjeleníteni, amelyekhez nem voltak szavaim. És ezek a képeim nagyon sikeresek lettek; folyton csengett a telefonom, a kritikusok kerestek.

Svetlana azért is fontos volt az életemben, mivel neki köszönhettem, hogy megismertem a férjemet. És neki köszönhettem azt is, hogy megismertem azt a fiút, aki miatt otthagytam a férjemet. Elég fiatal és tapasztalatlan voltam még, amikor megházasodtam. A férjem egy

újvidéki magyar fiú volt, aki a háború alatt Belgrádban bujkált mindenféle hamis papírokkal, és ilyen háborúellenes happeningeket szervezett. Az egyik ilyen happeningjére a Svetlana vitt el. Nagyon bátor dolgokat csinált, mert a Milosevicsék akár le is lőhették volna érte. Ez nekem borzasztóan imponált. Végül sikerült elmenekülnie Jugoszláviából. Amikor eljött hozzánk Bécsbe, és az anyukám meglátta, először megijedt, hogy cigány, mert sötét volt a bőre, de aztán örült, hogy nem arab fiú udvarol nekem. Drága nagymamám, aki zárdában kiművelt polgárlány volt, és akinek mellesleg intellektuális neveltetésemet köszönhetem, hamarosan felszólította Lacit, hogy most már vegyen feleségül. Akkor összeházasodtunk. A következő évben pedig őt is fölvtették a Képzőművészeti Akadémiára. Nem volt gazdag, de nagyon tehetséges. Beköltözött hozzánk, és úgy végezte el az Akadémiát, hogy végig ott lakott nálunk, akkor is, amikor én nem voltam ott. És a mamám akkor is főzött rá. Úgy éltünk elkényeztetve, mint két gyerek.

Miközben a Laci Bécsben volt, mivel nem mert Jugoszláviába menni, mert félt, hogy elviszik katonának, én folyton Belgrádba utazgattam. Aztán Svetlanával együtt engem is meghívtak egy kiállításra, New Yorkba. Ezt a kiállítást egy orosz nő szervezte, aki jól ismerte Svetlanát. Van az oroszoknak egy ilyen hiperrealista hagyományuk, ami az orosz nyomorral, a nemiséggel, a prostitúcióval, az alkoholizmussal, meg mindenféle egyéb devianciával foglalkozik. Na, ez megvan a fényképészetben és az irodalomban is; az irodalomban Viktor Jerofejev jellemzi talán legjobban, a nyugatiak szinte csak ezt akarták kortárs orosz művészetként bemutatni, mivel a botrányok vonzották a médiát. Volt egy orosz művész, Kulig, aki arról lett híres, hogy kutyaként élt egy hónapig a rotterdami múzeumban, meztelenül, kutyákkal közösült, és vitték az utcán pórázon sétálni, merthogy egy hónapig megismételte a pavlovi kutyakísérleteket. Ebből készített egy fotósorozatot. És ezt kétszer is megcsinálta.

Na, az ő barátja volt egy román képzőművész fiú, akit Dinunak hívtak, és aki egy nagyon érdekes anyaggal vett részt ezen a kiállításon. Neki akkor marha jól ment a karrierje: egyik héten Chicagóban állított ki, a másik héten Indiában. A Kelet–Nyugat problematika foglalkoztatta. Volt egy ilyen szövege, hogy Bukarest a kapu Kelet és Nyugat között, sőt hogy ő maga a kapu Kelet és Nyugat között. Ettől teljesen kész voltam: ez a férfi kell nekem! Az első napon megismerkedtünk, és egy hét alatt teljesen egymásra kattantunk. Minden időnk azzal telt, hogy este leültünk, és egymásnak elmeséltünk mindent, a gyerekkori élményeinktől kezdve a házasságunkig, mindent. Igazából tőle tanultam meg angolul is. De tulajdonképpen ez egy félig-meddig fiktív dolog volt a részemről, mivel utána szinte alig találkoztunk, és ráadásul volt neki egy élettársa is. Viszont három éven keresztül legalább heti három levél ment egymásnak. Tehát igazából a levelezésre és a művészetre, a Kelet–Nyugat problematikára kattantunk rá, nem a testi kapcsolatra. Ő korábban évekig kint volt New Yorkban, aztán visszament Bukarestbe valamikor, és iszonyúan elszigeteltnek érezte ott magát.

Azt gondolta, hogy a művészet és a prostitúció nagyon közel áll egymáshoz. Erősen extrovertált ember volt, és az öngyilkosságától kezdve az anyagi helyzetéig mindent közszemlére tett, szinte mazochista módon, és ilyen szociológiai jellegű, tényfeltáró kiállításokat csinált. Amikor New Yorkban találkoztunk, ő éppen egy öngyilkossági kísérlet után volt, és nekem folyton az volt az érzésem, hogy meg kell őt mentenem. Az elején még nem tudtam, aztán később egyfolytában próbáltam elfelejteni, hogy van egy élettársa. Szerencsére ez nem is volt olyan nehéz, mert az élettársa akkor még a férjével élt. Két évig nem is feküdtünk le egymással, csak leveleztünk. Egyszer nagyon beteg lett, és akkor úgy éreztem, hogy ez egy belső vívódásnak az eredménye. Ő kényszeresen arra törekedett, hogy fontos művésszé

váljon, én viszont mindig úgy éreztem, hogy most akkor megint adtak nekem egy feladatot, amit teljesítenem kell. És azt igyekeztem jól teljesíteni. Én sosem éreztem, hogy nekem most világkarriert kellene csinálnom. Nekem mindig sokkal több kiállításom volt, mint amennyin valójában szerettem volna részt venni. Újra és újra ott volt a nagy nyilvánosság, és nekem megint bizonyítani kellett, szembesülni a valósággal, ami sokszor borzalmas volt. Ugyanakkor úgy próbáltam a műveimet alakítani, hogy valami könnyed elegancia, derű, humor vagy bizakodásra okot adó momentum is legyen bennük. Dinu azt mondta erre, hogy ez nagyon emberi, merthogy nagyon intelligens volt.

Dinu ma már alig dolgozik. Úgy tudom, az anyukájával lakik, nem tudom, miért nem az élettársával, holott miatta szakította meg velem a kapcsolatot. Persze lehet, hogy mindez csak az én fikcióm volt, és évente egyszer összefutottam egy idegennel. Az viszont biztos, hogy szétment a házasságom miatt. Persze magamnak is nehéz volt bevallani, de nem csupán Dinu meg az arabságom jelentett gondot a házasságunkban, hanem az is, hogy nagyon teljesítménycentrikus vagyok. Szóval azért is ment tönkre a házasságom, mert a Laci versenytársának tekintett. A hozzám hasonló helyzetben levő férfiak mögött mindig ott áll valaki, aki otthon főz, és segít a gyerekeknek, ha a papa éppen nehéz munkafázisban van. Én viszont nem ez a fajta feleség voltam: folyton úszott a háztartás, én meg makacsul ültem a műveim vagy a számítógép előtt. A másik gond az volt, hogy a pszichikai megterhelés sokszor elvitte az energiáimat a valós emberi kapcsolatok fenntartásától. Nagyon vártam ugyanis Dinu leveleit. Szóval a férjem és köztem nem elsősorban etnikai probléma, hanem dzsenderkonfliktus volt. Egyébként szinte az összes nő, aki a művészet területén mozog és fontosabb pozícióban van, mind elvált, és alkalmi szeretői vannak, de társa aligha, és szinte mindegyiknek van egy sérült gyereke, aki drogozik, vagy máshogy pusztítja magát. Sok művész ezt a problémát úgy oldja meg, hogy eleve nem vállal gyereket, függetlenül attól, hogy férfi vagy nő.

Szóval amikor elváltam, és rögtön utána kiderült az is, hogy a Dinuval sem működik a kapcsolatunk, akkor jött az, hogy megpróbáltam absztrakt síkon levezetni az indulati energiáimat. Ezt csak most tudom, hogy később jártam analízisbe. Merthogy akkor azt gondoltam, hogy számomra minden elveszett, nincs férj, nincs távoli szerelem, és a kiállításokhoz sem volt kedvem. És akkor elkezdtem ilyen figuratív dolgokat készíteni. Pénzem sem volt, csak adósságaim. Teljesen egyedül elmentem Svájcba, béreltem egy lakást, bezárkóztam egy kerek műterembe, és semmi mást nem csináltam, csak a korábban készült negatívajaimon dolgoztam. Időnként bejött néhány gyűjtő, és vett valamit. Az volt a kísérletem lényege, hogy azokat a gyűlöletenergiákat, amelyeket máshonnan hoztam, a lehető legintenzívebb módon megpróbáltam valamilyen formába önteni. Vagyis megengedtem magamnak, hogy a bennem lévő energiákat hagyjam kirobbanni. Hogy ne foglalkozzak semmivel, csak naponta száz különböző képet készítek a félelemről, a szorongásról, a háborúról és az erőszakról. És e célra Svájc ideális volt, mivel az egy semleges sziget, és miközben az egész világon zajlottak a szörnyűbbnél szörnyűbb események, addig ott az ember egy ilyen óriási vákuumos nejlonzacskóban lehetett.

Na, a lényeg az, hogy pár hónap múlva nagyjából idegösszeomlást kaptam. Utána film-zakadás. Mintha száz év telt volna el, de aztán egyszer csak magamhoz tértem, tele energiával. És hirtelen, a plátói és kilátástalan szerelmek után a legtermészetesebbnek tűnt, hogy nem kell minden vágyat és indulatot művekbe szublimálnom, és hogy jobban teszem, ha megpróbálok egy kicsit integrálódni a saját kisebbségi közegembe. Úgy éreztem, nem kell félnem a negatív definícióktól, vagyis attól, hogy hogyan lát engem arab nőként egy európai

keresztény vagy egy zsidó – az ilyen szorongásokból szörnyen elegendem volt már. Meg kicsit menekülni is akartam a saját intellektuális közegemből, mivel úgy gondoltam, hogy az a normális vagy az egészséges, ha muzulmánok között is mozgok. Úgyis állandóan erről beszélt mindenki, és ez engem is kíváncsivá tett.

Vagyis borzasztó erős vágy támadt bennem, hogy végre egyedül is elmenjek a Közel-Keletre, tehát nem úgy, hogy ott a magyar férjem. Mert hogy korábban csak a Lacival, előtte meg a szüleimmel jártam ott. És akkor az ember azonnal egy másfajta helyzetben találta magát. Egyedül sokkal könnyebb beágyazódni egy társadalomba. Mi különben sokáig Szíriába akartunk költözni, apukám vett is ott egy nagyon szép lakást meg egy rendelőt, de hát elég rossz volt a politikai helyzet, és mindig halogattuk a dolgot. Meg hát mivel ketten vagyunk lányok, és tizenöt és tizenhét évesek voltunk, akkor pont abban a korszakunkban voltunk, amikor nem akartunk beöltözni. Tehát az volt a nagy mumus, hogy akkor muzulmánként kellene élni. Anyukám is mindig ellenezte. Mert amikor odamentünk meglátogatni a rokonokat, ott azonnal ránk húzták a hosszú ruhát. Megpróbálták bekötni a fejünket, mondták, hogy most már nagylányok vagyunk, és jó lenne már férjhez menni. Felöltöztettek szépen, ilyen díszes, színes ruhákba. És mondták, hogy nagyon sajnálnak, hogy rövid a hajam. Vigasztaltak mindig. És hogy ők majd adnak nekem ajándékba ruhát, hogy könnyebb legyen az életem.

Furcsa, ha az ember egy egész társadalmat a saját apján keresztül próbál megítélni, mert igazából nincs más kapcsolata. Viszont az a kapcsolat meg nagyon erős. Apám faluról jött el, egy archaikus társadalomból, nagyapám egy nagyon híres arab nomád törzsnek volt a feje. Hetven-nyolcvan éve a nagyapám vett egy földet egy fantasztikusan köves fennsíkon, és letelepítette a törzsét. Aztán kiderült, hogy azért olyan furcsa az a vörös domb, ahol élnek, és ahonnan belátni az egész szír síkságot, mert egy „tel”, ami azt jelenti, hogy ősi települések köves törmelékeiből alakult ki. Rokonaim kis kerek méhkaptár formájú agyagkunyhókban éltek. Most is így élnek többnyire, de azért építettek már néhányan kőházakat is. A nagynéném, Dohaja, akinél lakni szoktunk, napkeltekor kilép a házból, száz kilométerre ellát, miközben odamegy a galambdúchoz, hogy megetesse az állatokat. Ez azért fantasztikus! Nem is költöznek szívesen a városba. Fűszereket termesztenek, és birkát tartanak, és borzasztó kedvesek. Nagyon más társadalom! Oda már az apukám is nehezen tud visszailleszkezni. Egyébként ő volt az egyetlen, aki nyolcévesen megszökött onnan, hogy tanulhasson. Mostanság sem ott vett lakást, hanem a városban. A nagyapámnak két felesége volt, az apukámnak öt édestestvére van az ő anyukájától, és nekem most összesen ötvenöt unokatestvérem van apám családja révén. Van egy unokanővérem, akinek már most van tizenhét gyereke. Ő egyedül szült tizenhetet! Iszonyú! Anyám szerint az orvos megmondta neki, hogy a következő szülésbe belehal, de ennek ellenére nem írt fel fogamzásgátló gyógyszert neki.

Ott a férfiaknak lehet házasodni, tehát el lehet venni egy zsidó vagy egy keresztény nőt is. Az a fontos, hogy az ótestamentum közös. De a nőknek szinte semmit nem szabad. Elemi erejű tabu, hogy idegen férfi nem érhet arab nőhöz. Az anyám kívül állt mindenben, félt mindentől, mi meg mindig ott voltunk körülötte. Például egyszer anyám jött, hogy állítólag látott egy skorpiót a ház körül. Tehát neki folyton ilyen szorongásai voltak. És amikor megérkeztünk, mindig meg is betegedtünk persze. Ez még akkor volt, amikor egészen kisgyerek koromban jártunk ott. Az anyukám mindig azt mondta, hogy három napnál tovább nem lehet ott kibírni, és akkor eljöttünk. Merthogy beültettek a helyiek közé, és napokig vendégül láttak. És az egy európainak nagyon nyomasztó volt, hogy mozdulatlanul kell ülnie, alig ért

valamit a nyelvből, és egyfolytában sztoriznak meg beszélgetnek körülötte. És hát az anyukám ezt nagyon nem tudta elviselni, pedig jól megtanult arabul.

Viszont mégis az a különös, hogy ennek ellenére én nagyon megszerettem a szíreket. Ez talán furcsán hangzik, de sokkal érdekesebb ott. Olyan szép nép. Tényleg nagyon különlegesek. Nem tudom, de ha meghallom azt a zenét, akkor már jól érzem magam. Ott mindenütt megy a zene. Vagy mondjuk elmegyek egy mecsetbe. Az Omajjád-mecsetbe bemehet nő is, mert az egy nagy és fantasztikus nyugalommal telített zárandokhely, nem olyan, mint a többi, ahol csak férfiak ülnek. És az ottani kaják íze is nagyon jó, és emellett nem érzem azt, hogy tele volnának modern adalékanyagokkal. Meg nincs az a puffasztott kenyér sem. A lepénykenyérben nincs élesztő, és sokkal tisztább étel. Mert az végül is egy nagyon egyszerű étel, szinte csak búzaliszt. A zöldségek íze is sokkal intenzívebb. Az uborka nem vízízű, hanem sokkal intenzívebben uborkaízű. A paradicsom is, minden, sokkal intenzívebb. Az ilyen egyszerű dolgoknak nagyon tudok örülni ott.

Az apukám folyton próbált átalakítani, hogy úgy viselkedjek, ahogy ott illik. Például van egy széles út, nincsenek ráfestve a sávok, körülbelül nyolc sáv szélességű, nagyon forgalmas út, és cikáznak az autók, dudálnak, mint ahogy Ázsiában. Én meg állok az úttest szélén, nézelődök jobbra-balra, hogy hogyan is fogok itt átmenni. Erre az apám rám szól, hogy mit képzelsz, egy nőnek nem illik körülnézni. Jó, mondom, de szeretnék átmenni az úton. Erre mondja, hogy nem meresztgetheted jobbra-balra a szemedet a férfiak után, és ha elkezdesz ugrálni a kocsik között, azonnal elütnek. Szépen meg kell állnod, és megvárni, amíg minden autós látja, hogy ott van egy nő az úttest szélén! Nem nézel se jobbra, se balra, hanem elindulsz lassan, méltóságteljesen! Ki fognak kerülni! És akkor így is csináltam. És láttam, hogy a többi nő is megáll az úttest szélén, ott a nyolcsávós út, aztán elindulnak, mennek szépen, lassan, mint a hajók a nyílt tengeren, és tényleg nem ütik el őket. A járás is egészen más. Nem lehet leírni, de máshogy járnak. Egy pár éve kicsit próbálok én is odafigyelni a járásomra. Mondjuk, ha Európában elmegyek egy diszkóba, akkor azonnal beazonosítható vagyok, hogy egészen más a mozgásom, sokkal rugalmasabban mozgok, a kezimnek is más a mozgása. De ott is be lehet azonosítani engem európaiként, a járásom alapján.

Tehát az ember állandóan egy mozdulatlan és megközelíthetetlen fétisztárgyként van jelen. Csak éppen ezt föloldják, mégpedig otthon, az ágyban. Amikor a nő leveszi a ruhát vagy a csadort, akkor gyönyörű alsónemű van alatta. Fantasztikus kreációk vannak, ilyen strasszal kirakott, csudaszép dolgok, amelyeket a csador mellett árulnak a fehérneműboltban. Sokkal szebbek, mint az európai holmik! Szeretkezés közben aztán a nő ránézhet a férjére. Sőt! A szerelmi aktus közben kifejezetten felszólít az arab férfi, hogy nézzek a szemébe. Ez tehát gyakorlatilag azt jelenti, hogy amikor a szembe néznek, akkor az már erotikus jellegű. A tekintet, a pillantás erősen áterotizált. Nekem is borzasztó nehéz volt megtanulnom, hogy nyilvános térben ránézzek egy férfira. A nő igazi szépsége csak a férje felé nyilvánulhat meg, csak az intim térben érvényesülhet. Ott viszont nagyon erősen. És egy rendes férj állandóan elhalmozza a feleségét szebbnél szebb alsóneművel. De nem úgy, ahogy egy európai rendes nőt szoktak, hanem úgy, ahogy egy európai kurvát szoktak elhalmozni. Tehát piros tangabugyik, átlátszó bugyik, csipkés pongyola, sok strassz, meg ilyenek. Van valami ártatlanság a szexualitásban, amit nehezen tudnék megfogalmazni. Azt hiszem, a jó házasságok barátságokra és szexre épülnek arrafelé.

Sokat gondolkodtam azon, hogy az araboknál valahogy a cselekedetek esztétikai értéke a legfontosabb. Ott szépnek kell lenni és szépen kell viselkedni. A férfiak is szépek. Legalábbis

én most már szépnak látom a keleti férfiakat. Sok arany ékszert hordanak, és borzasztó erős a testtudatuk. Szíriában nagyon kevés elhízott férfi van, és nagyon ápoltak. És a mozdulatok finomsága is rengeteget számít. Ha például az ember ír, nem azt mondják, hogy ezt helyesen írtad vagy helytelenül, hanem, hogy ezt nem szépen írtad. Merthogy a kalligráfiának díszesnek és szépnak kell lennie. És nem a nyelvtani szabályok a fontosak. Persze ott is vannak nyelvtani szabályok, de mégis az a legelső, hogy szép legyen a leírt szöveg. Nekem ez így pozitívként jelenik meg, mert nem lehet ennyire az ész által uralni mindent. Egyébként szépen viselkedni szerintem sokkal nehezebb, mint helyesen viselkedni. Mert Európában helyesen kell viselkedni. Az európai kultúrában azt látom, hogy itt racionalizálták a folyamatokat. Szerintem az európai mentalitásnak az a lényege, hogy megfogalmazzon egy morális imperatívuszt, és azt áthelyezze a személyiségen belülről. Másrészt itt csak a gyerekek mondják, hogy ejnye, csúnyán viselkedtél, ott meg a nőknek is, egymásnak is.

Amikor éjszaka megyünk autóval Damaszkusz felé, az út elején tengerpart van, de utána, ahogy beljebb érünk, egyre több lesz a hegy. És a táj egyre kopárabb. Lassan eltűnik a növényzet. Ez az, amit az ember ismer az ilyen közel-keleti képekről is. És nagyon sok csillag van az égen. Nem tudom, miért van ott több csillag, mint Európában, de rengeteg van, tényleg. És akkor a házak. Hegyek, sziklák között a modernista házak. A szürke, nagyméretű téglából felhúznak két-három szobát, és kész a kis kockaház. Mert a derékszögben látják a modernizmus jelét. Semmi ciráda. Nincs előtte kerti törpe, nincs előtte kerítés, nincs előtte autó, nincs körülötte fa, nincs zöld kert, az égvilágon nincs ott semmi, csak egy neonlámpa ég a verandán, és előtte ülnek az emberek, nagyon szorosan egymás mellett. Hogy lehet, hogy ennyire ne legyenek tárgyak körülöttük? Este kiül a család a verandára, a földre, és ott ülnek a rideg neonfény előtt, összekuporodva, nagyon szorosan egymás mellett. És teáznak. Igazából semmijük sincs, ami nekünk Európában megvan, és mégis milyen nyugodtan és milyen közel ülnek egymáshoz! Soha nincs senki egyedül. Ülnek a földön: a feketébe burkolt nők, a férfiak és a gyerekek, egészen közel egymáshoz, mindenki. Gyakorlatilag az emberi kapcsolatok szépítik meg a világot számukra.

A keleti városban egymásra és egymásba épülnek a házak, és a homlokzat nem játszik szerepet. A köztér is kimondottan csúnya, sokszor kimondottan koszos. Újabban talán már kevésbé, mert egyre többet takarítják. De szerintem a házak belülről nagyon szépek. Alig van bennük bútor. Szőnyegetek varrnak, összetekerik matracoknál, egymásra teszik őket, minden nagyon színes és egyszerű. Egyszerre puritán és egyszerre gazdag. Merthogy éjszaka kiterítik a matracokat, nappal pedig összetekerik. Legalábbis faluhelyen. Persze, sajnos azt is el kell mondani, van az új polgári réteg, amelyik a barokknak egy egészen túlbujánzó és gusztustalan formáját és az arany színt kedveli. A neobarokk az egész Közel-Keleten jelen van. Teheránban a lakótelepeken minden lakás neobarokk stílusú, iszonyú. Nem tudom, hogy ez anekdota-e, vagy igaz, de egy palesztin fiú mesélte, hogy a teheráni fiú bemegy egy párizsi kávéházba, körbenéz, és azt mondja, hogy hú, hát ennyi arab arany hogy kerül ide? Volt egy fényképsorozat, hogy Tito felkeresi az el nem kötelezett országok vezetőit. XIV. Lajos feketében, és Tito fehérben mellette. Bárhová ment, mindenütt a barokk és az arany. Ebből a szempontból Magyarország is a harmadik világhoz tartozik – legalábbis mindig ez jut eszembe, ha mondjuk Budapestre látogatva elnézem a Falk Miksa utcát.

Meghívtak egyszer egy nagy esküvőre. Voltunk vagy kétszázan. Csak nők, persze. Kibéreltek egy termet egy kultúrházban. És amikor levették a hosszú ballonkabátot meg a kendőt, alatta megjelentek az amerikai filmekben szereplő ruhák. Volt, aki hagyományos hastáncos-

ruhában jött, de volt, aki úgy volt öltözve, mint Audrey Hepburn, volt, aki úgy, mint Marilyn Monroe, tehát a teljes filmvilág ott táncolt. És édességet osztogattak. Tehát amikor elmennek egy köztérbe, mondjuk egy esküvőre, és szépen akarnak felöltözni, akkor az amerikai filmekből és újságokból merítenek, mivel aki nem visel csadort, nem népviseletbe fog öltözni, mert azt csak a falusiak teszik. Tehát a városiaknak meg kell találniuk egy elviselhető polgári öltözködési módot. És a huszonöt és negyvenöt év közötti nők úgy öltöznek, mint Európában vagy Amerikában a hatvanas vagy a hetvenes években. Akkor találkoztak ugyanis a nyugati kultúrával – a mozi révén. Az egészen fiatal lányok meg hosszú farmert és pólót hordanak, mint Európában. Egy hosszú farmer és egy szűk póló, az még elviselhető. De a miniszoknya már nem. Ott egyébként az ember nem megy egyedül az utcán. Ha egyedül megyek az utcán, akkor látják, hogy külföldi vagyok. Ha két emberrel megyek, akkor már arab vagyok. Nagyon érdekes, hogy az ottani emberek, de főleg a nők, mindig összekarolva, szorosán egymás mellett mennek. Ha egy nővel megyek, akkor belém karol, és akkor már azonnal nem vagyok „adzsna-bija”, vagyis idegen nő.

Egy kairói barátnőm azt mondja, és mások is, akik Szíriában vagy Egyiptomban élnek, hogy hihetetlen szexuális energiák érzékelhetők ott a mindennapokban. Megy az ember az utcán, és mindenhol jelen van a szexualitás. Mivel ott egy nőnek mindig tartózkodónak kell lennie, és nem szabad senkinek a szemébe néznie, ezért állandóan tudja, hogy jelen van. Tehát a gesztusok egészen mások. Ott a nők folyton védekező állásban vannak. Állandóan nőként néznek rám, és nem emberként. Az egyik muzulmán barátom azt mondta, hogy a sok tiltás és tabu szexualizálja a társadalmat. Mindenesetre én ezt sokáig fenyegetésként éltem ott meg. Nekem, az európainak félnem kellett a veszélyes, alattomos arab férfiaktól. Gyerekkoromban voltak kint rossz élményeim, mert tizennégy évesen ez nagyon borzalmas, de harmincévesen már nem olyan negatív, arról nem is beszélve, hogy közben ott is sokkal tartózkodóbbak lettek az idegenekkel.

Szíriában Palesztina az Izraellel szembeni ellenállás szimbóluma, erős propagandaízzel. Palesztina, mint szentföld, pozitív szimbólum. De a palesztin menekült már idegen test a társadalomban, amivel nem tudnak mit kezdeni, és iszonyú rosszul bánnak velük. Merthogy szerintük nekik vissza kellene térniük Palesztinába. És már legalább ötven éve áll fenn ez az állapot, hogy nem hajlandóak integrálni őket. Persze az is igaz, hogy a palesztinok sem hajlandók integrálódni. És ez Bejrútban is pontosan így van. Ott nyilván szabadabbak egy kicsit, de a menekülttábor, ahol már évtizedek óta élnek, egy borzalmas hely. Olyan szerencsétlenek azok a gyerekek! Lehet, hogy iskola még van, de kórház már biztosan nincs. Meg vízvezeték sem! Minden olyan provizórikusan van megoldva. Nagyon érdekes, mintha egy félkész város lenne, félkész házakban élnek az emberek, és nagyon zezugos az egész. És egyszer csak feltűnik egy óriási betonoszlop, egy félig kész betonépület vagy egy árkád. És akkor bemegyek a napfényből az óriási sötét árkád alá, majd a félhomályban felmászok egy összetakolt falépcsőn, és akkor egyszer csak tévét néz egy család, és gyerekek szaladgálnak összevissza.

Van a bejrúti menekülttáborban egy dán nő, akinek a férje palesztin volt, de megölték, és a gyerekekkel dolgozott három hónapon keresztül. A gyerekeknek apó kerek tükrökbe kellett nézniük, és önmagukat kellett lerajzolni. Fantasztikusan megrázó volt, ahogy az óvodás gyerekek látták magukat! Színes karikatúrát kellett magukról rajzolni, hogy könnyebben elfogadják magukat. Vagy megkérdezték tőlük, hogy hová valósiak. Csakhogy ők nem tudták, hogy milyen nemzetiséghez tartoznak, csak azt tudták, hogy a menekülttáborból jöttek. Merthogy a nemzetiséget nem szabad mondani. Ugyanaz, mint a zsidó trauma, hogy a

szülők nem tudnak beszélni arról, ami történt, és a gyerekeknek nem mondják el, és nincs kollektív történelmi tudat és emlékezet. Volt egy másik sorozat, egy szabad élmény rajzai is kiállítva. És milyen szabad élményeik voltak a gyerekeknek? Hát, hogy apukámat veri két izraeli katona, meg hogy menekülünk Izraelből. Ilyenek, pedig egyáltalán nem a politikára volt kihegyezve a dolog. Itt is minden félhomályban volt, mert éppen nem működött az áramfejlesztő aggregátor. És nagyon sok gyerek él ott, de olyan szegénységben, hogy azt nem is lehet elmondani. És akkor az év végén kitétték az anyagot, amit készítették. Meg egy nagy archívumot is összeállítottak, főleg magnóval meg videóval gyűjtött történetek alapján. Odamentek a nagymamához, és megkérdezték, hogy melyik faluban született, és mi történt vele.

Ebbe a menekülttáborba egyébként a nővérem révén jutottam el, aki Berlinben járt arab-német szakra, utána kiment Kairóba tanulni egy évre. A nővérem nagyon tehetséges és gyönyörű lány volt fiatalabb korában, persze még ma is nagyon szép. Gyönyörűen gitározott, és fantasztikus műfordításokat készített arabról németre. Az arab tanszékeken nagyon nehéz a tananyag, mert nem a gyakorlati nyelvet tanítják, hanem a múlt szent sémi szövegeit, az elveszett aranykort őrzik, tanulnak az arámi nyelvjárásról, de régi héber szövegeket is el kell tudni olvasni. A nővérem addig magolta ezeket a szent szövegeket és mindenekelőtt a Koránt, míg a végén beöltözött csadorba. És azzal jött haza, hogy terhes, és szeretné a gyereket elvetetni. Ezt az anyukám elmondta az apukámnak, és utána megrendezték az örömnüpet, hogy hurrá, jön az unoka. A mamám azt mondta, hogy ő vállalja a gyereket, mivel igazából közben ő is ugyanolyan lett, mint az apám. Egy igazi muzulmán nő lett, csak éppen nem veszi észre. Ő sem mozdul ki, főz otthon, iszonyú jól tud arab kajákat főzni, és csak a gyerekeket babusgatja. Minél több unoka van, annál jobb. Tehát egy nagyon konzervatív valaki.

A lényeg, hogy a nővérem végül is férjhez ment a szír fiúhoz, a gyerek apjához, csak hát a házasságuk rosszul sikerült, mert a fiú folyton csajozott, ő meg Bécsben otthon volt a gyerekekkel éjjel-nappal, egyedül, és vég nélkül magolta a vizsgaanyagot. Egyéves volt a gyerek, amikor a nővérem egyszer csak bekattant, napokra eltűnt, nem tudott magáról, csak azt hajtogatta, hogy a moszad kémek a háztetőkről leleskelnek rá. Meg azt is állította, hogy megerősztolták. És amikor bevitték a kórházba, paranoid skizofréniát állapítottak meg nála. Miután valamennyire helyrehozták, megint beöltözött csadorba, és így járt-kelt az utcán. A férje meg lelépett Angliába. És azóta a mamám neveli a gyereket, aki már hétéves lesz. A nővéremet tulajdonképpen folyamatosan kezelik, de ő mindig elmenekül az elmegyógyászati intézetekből, mert azt mondja, hogy ő nem beteg, és ha valaki csadort visel, az még nem elmebaj. Tavaly már annyira rosszul volt, hogy ideiglenes látászavart okozott nála a betegség.

Állandóan félteni kellett, hogy elszökik, bolyong, és visszamegy a Keletre. Eleinte ezt még úgy csinálta, hogy az egy-két éves gyereke ott volt a karjában. A legdurvább az volt, amikor először elindult a gyerek apja után Kairóba. Valahogy megint kiszökött az elmegyógyintézetből, mi kerestük egész Ausztriában, sőt Németországban is, de ő eltűnt. És a végén kiderült, hogy rajta van a kairói gép utaslistáján. Valahonnan szerzett pénzt, megvette a repülőjegyet. Erre az apám meg az anyám utána mentek Kairóba. A nővérem meg megjelent a férje szüleinél a kisbabával, de azok kirakták őt. Később a sivatagban találták meg, ahogy a gyerekekkel bolyongott. A gyerek nagyon beteg lett persze, negyvenfokos láza volt, és ő is nagyon beteg volt, ezért a férje szülei el akarták vetetni tőle a gyereket. A szüleim még egy hónapig ott maradtak pereskedni, hogy ezt megakadályozzák. Ami elég nagy hiba volt – így utólag nézve. Ami a nővéremmel történt, az egy szinte misztikus dolog. Mert az, hogy eltűnik több napra és nem tudja, mit történik vele, szörnyű. Ezen nem is érdemes gondolkozni, mert az ember

csak bekattan, ha elkezd képzelődni, hogy mi minden történhetett vele. Hiszen az embernek van egy védekező énje is.

Azt mondták, hogy egy bizonyos kor után a nőknél javul a skizofrénia, mivel valahogy a hormonszint megváltozik. És hogy a változás kora táján már el is szokott múlni. És tavaly váratlanul jobban is lett, igaz, még harmincegy éves se volt, és azt mondta az apámnak, hogy szeretne férjhez menni egy szírhez. Neki abban a pillanatban az volt a lényeg, hogy férjhez menjen. És mivel ott az apák intézik ezt, apánk hozott is neki egy férjet, aki az ő szemében eléggé beleválónak tűnt. Ez a fiú Szíriában udvarolt a nővéremnek, elvitte fagyizni, vidámparkba, ilyenek. Úgy, ahogy kell. Az apám állandóan építkezett, ez a fiú volt az építésvezető, és nagyon ügyesen intézte a dolgokat. Még ott kint összeházasodtak, és azonnal teherbe esett tőle a nővérem. Csakhogy amikor ide jöttek, a fiú egyáltalán nem tudott beilleszkedni. Semmilyen nyelven nem beszélt az arabon kívül, nem volt munkája, otthon ült a szobában, a szüleim házában. És egy idő után persze dühöngeni kezdett, és hát kin vezesse le az egészet, ha nem a nővéremen? Aztán három hónap múlva visszament. A nővérem akkor már a második gyermekét várta, de ezt sokáig nem vettük észre, mert állandóan a hasára kötötte a Koránt. Rettegett attól, hogy kényszerabortuszra vesszük, pedig mi nem is tudtuk, hogy terhes, és azt hittük, hogy a hasára kötött Korán az új dili, holott valóban megvédte az abortusztól. Mi meg itt maradtunk a második gyerekkel. A legszebb gyerek, akit valaha is láttam. Állandóan mosolyog. Apja szír létére szőke volt, és annak sűrű, göndör loknijait örökölte.

Születése mégis borzasztóan megviselte a szüleimet. Annyira, hogy el is váltak, az apukám elvitte a nővéremet az anyukám mellől, aztán megint betette egy intenzív kúrára, mert már az egyik oldala le volt bénulva. Két hónapig volt a klinikán. Közben ott volt a kisbabája, mivel még szoptatott. Csak hát a szoptatás alatt nem lehet gyógyszerezni. Ezért a gyerekkel együtt vitték be, mert nem volt hajlandó elengedni a kisbabát. Iszonyú pénzeket fizettünk, és akkor a mamám nagyon megbetegedett, rákos lett. Merthogy korábban már az apukám is rákot kapott, nem sokkal azután, hogy a nővéremet először vitték be a pszichiátriára. Mivelhogy az első orvos nem analizálta, hanem elektrosokkolta a nővéremet, és utána meg már eltűnt minden, amit ki lehetett volna belőle hozni. Ettől az apukám rákos lett, és utána abba kellett hagynia az orvosi praxist. Szerencsére sikerült meggyógyulnia.

Amikor a mamámot elvittem egy természetgyógyász pszichiáterhez, az azt mondta neki, hogy mostantól ne vállaljon olyat, amit nem bír elviselni. Erre úgy döntött az anyukám, hogy a nővérem költözzön el tőle. Akkor váltak el a szüleim, és azóta él az apukám a nővéremmel. Attól fogva viszont az anyukám maradt egyedül, és ezért nekem kell foglalkozni vele. De most mindenki jobban van. Csakhogy amióta az apukám összeköltözött a nővéremmel, alig tartja velem a kapcsolatot. Múltkor is hívtam, és nem jött. Elengedett. Korábban, ha valami bajom volt, elmentem az apukámhoz, hogy egy kicsit beszéljessünk, és most erre azt mondja, hogy neked úgyis mindig minden sikerül. A nővérem első udvarlóját még késsel kergette el a házból. A szó szoros értelmében. Engem szerencsére már nem védett így.

Én nem tudok a nővéremhez teljesen pozitívan viszonyulni, mert ha nálam megjelent, sokszor olyanokat csinált velem, hogy azt nem lehet elképzelni. Tehát ez egy olyan állandó teher, amit nagyon nehéz elviselni. A nővérem mindig ügyesebb meg szebb volt, és ezért lenézett engem. Én az anyukámnak voltam a kedvence, ő meg az apukámé. És mivel apáknak nem volt fia, engem egy kicsit fiúsra neveltek. Őt meg nőnek. És ez persze nekem nem esett mindig jól, hogy ő legyen a nő, én meg a teljesítménycentrikus fiú. Ő mindig csicssergett, meg a társaság középpontja volt, én meg búslakodtam. Aztán bizonyos szempontból mégis én

jártam jobban. Amúgy ha az apám muzulmán, akkor én is muzulmán vagyok. De én nem tudok imádkozni, mert amikor a papám meg akart tanítani, akkor a mamám nem engedte. Borzalmas, hogy ezt kell mondanom, de tulajdonképpen igaza volt az anyukámnak, mert nem biztos, hogy jobb életem lett volna, hogyha bekötik kendővel a fejemet.

Az a furcsa, hogy a nővérem elmebeteg, gyakran iszonyú állapotban van, és mégis állandóan udvarolnak neki. Olyan erős a kisugárzása. Néhány hónapja, amikor ismét jobban lett, megint fölbukkant két fiú, aki el akarta venni őt feleségül. Az egyik egy iraki fiú, akit összevissza vertek Szaddam börtönében, és ezért egy kicsit megőrült, a másik egy német zsidó fiú, aki muzulmánna konvertált, és mélyen vallásos. A nővérem az irakit választotta volna, de az apukám rábeszélte, hogy legyen inkább a német, mert az nyugodtabb, nem olyan neurotikus, mint a másik. Ami elég nagy szó a részéről, hogy egy német mellett döntött. És az sem zavarta egyáltalán, hogy zsidó. Neki különben sosem voltak nehézségei a zsidókkal. Mindig sokat barátkozott velük. Egyébként ilyen szinten a szíreket egyáltalán nem zavarja, hogyha valaki zsidó. Sőt ha megtér a muzulmán vallásra, akkor sokkal jobb esélye van, hogy bekerüljön a mennyországba, mint egy olyanak, aki eleve muzulmánna született. Tehát ez egyáltalán nem egy rasszista vallás. Persze az is igaz, hogy míg régen szabadon éltek a zsidók a damaszkuszi óváros egyik negyedében, Babtumában, utána el kellett menniük, és mára összesen huszonhárman maradtak.

A nővérem új férjét Wolfgangnak hívják. Ő hadzsi, mert már járt zarándokúton Mekkában, és ezért nagyobb esélye van arra, hogy a mennyországba kerüljön. Csak az a baj, hogy van még egy felesége valahol Németországban. Tehát bigámiát valósított meg. Azt nem tudom, hogy ez az első feleség hogy viseli el, hogy Wolfgang megtért muzulmánna, és lett egy második felesége. Főleg, hogy van három gyerekük is. De mindegy, a lényeg, hogy miután muzulmán módon összeházasodtak a nővéremmel, most tíz éve először állt elő az az állapot, hogy a nővérem jól van. Nevet, kiegyensúlyozott, és a gyerekét jól ellátja. Teljesen kisimult az arca, természetesen mosolyog, és most már tudok vele beszélgetni én is. Ez a fiú eltartja őt. Valami üzletember, és egy nagyon nagy lakást bérel neki. És a nővérem hatalmas arany karkötő van, ennek nagyon örül. A papám meg a szomszédban él. Mellette van egy háza, azt ő vette. A Wolfgang meg három napot tölt Ausztriában, három napot Németországban. Ingázik. Én nagyon hálás vagyok neki, mivel éveken keresztül nem mertem kikapcsolni a mobiltelefonomat, mert állandó készenlétben kellett lenni, hogy szaladhassak, ha valami gond van a nővéremmel. Ezen a héten kapcsoltam ki először éjszakára.

A nővéremnek semmi gondja nincs ezzel a bigámiával. És az az igazság, hogy ez nekem sem jelentene olyan gondot, mint egy európainak, mert az arab világban teljesen más ez a birtoklási vágy. Szerintem az arab férfiak autonómiája olyan erős, hogy az ő életükbe nem fér bele egy mellérendelt párkapcsolat. Talán még tetszik is nekem, mivel én nagyon szeretem az autonóm embereket. Én mindig rettentő nyomasztónak éreztem, ha valaki nagyon függött tőlem. És sohasem értettem, hogy az anyukám miért hisztizik annyit, amikor az apukám elment egy másik csajhoz. Jó, megértem, ez elég borzalmasan hangzik. De tény, hogy egy bizonyos fajta féltékenységi forma hiányzik belőlünk. Nem azt mondom, hogy nem tudok féltékeny lenni. Amikor például a Dinu nője megtiltotta, hogy találkozzunk, az borzasztó rosszulesett. De számomra tulajdonképpen az alapprobléma mindig is a szüleim közötti kapcsolat volt. Én anyámat nagyon sajnálom. Máig is. De közben nem tudom átoperáltatni magam echt európaivá sem, nem tudok teljesen olyanná válni, amilyennek ő szeretne látni. És sajnos ahhoz sincs már elég erőm, hogy az apámat megváltoztassam.

A nővérem nem eszik disznóhúst, nem iszik alkoholt, időnként beköti a fejét, és a ramadánt betartja. Pontosan úgy él, mint egy arab. Kinézetre is teljesen arab. Hosszú ruhái vannak, eléggé enyhe szabásuk van, lóg rajta öt kiló arany meg egy óriási nyaklánc, ki van festve a szeme, most eléggé meg van hívva egyébként, és szépen sétál a kisbabával. Szerintem most ez a legjobb változat: a férje is muzulmán, de mégis európai, és nem olyan, hogy lenézne vagy bántalmazná őt. Nincsen semmi feszültség közöttük. Ez is azt bizonyítja, hogy ez a túlhajtott identitáskérdés egy kicsit kamu dolog. Legalábbis számomra annak tűnik. Főképp, hogy Európában mindenki szabadon választhat az identitások között: lehet buddhista vagy szunnita, és emellett német és zsidó. Az meg, hogy éppen csadort hord, törökösen öltözködik vagy transzvesztita – szerintem már részletkérdés.

Tisztelem a nővérem, mert bátrabban belevágott abba, amibe én nem mertem. Én mindig próbáltam diplomatikusan lavírozni a különböző identitások között, ő meg eldöntötte, hogy arab lesz, és kultúrárt váltott, még ha ez borzasztó nehéz is volt neki. Tulajdonképpen irigylem is őt, hogy meg tudta valósítani azt, hogy arab legyen, hogy arab nő legyen. Egy csomó mindent meg tudott tenni, mivel sokkal kevésbé volt tekintettel a környezetére, mint én. Európában ő egy antiszociális embernek számít. Ez nem vitás. De ő mégis beteljesítette a vágyait és vonzódásait. És egyáltalán nem biztos, hogy agyon kellett volna őt gyógyszerezni. Mert az a kezelés borzalmas volt, rémes volt, én irtóztam tőle, az a sok gyógyszer tényleg szörnyű volt. És a pszichiátereket is meggyűlöltem egy kicsit. Sokszor teljesen bizonytalan személyiségek, akik azért lesznek elmeorvosok, mert valamit kompenzálni akarnak. A nővéremet is ki kizelte, ki tette tönkre az elektrosokkal? Egy alkoholista! Iszonyú sok köztük az alkoholista!

Egyszer én is elmentem analízisbe, és miután az illető mindent szépen kianalizált belőlem, felszólított, hogy akkor most már keressék egy rendes osztrákot vagy németet, lehetőleg mérnököt. Ne művészt, hanem lehetőleg egy kockafejű mérnököt, aki biztos támasz lesz mellettem! Meg hogy ne Szíriába menjek nyaralni, hanem a spanyol tengerpartra! Erre ránéztem, és azt mondtam magamban: hát ezért fizettem neked két évig az analízist, hogy ugyanarra a következtetésre jussál, amit az anyukám is mindig mondott nekem? Ez botrány! És mindezt azután szólított föl, hogy szépen kianalizálta belőlem, hogy milyen vonzódásaim vannak a keletiek felé! Pedig racionális és profi analitikus volt, és ami a nemiségre vonatkozik, azt nagyon tisztességesen el is végezte. Tényleg rávezetett erre-arra. De amikor azt mondtam, hogy arab meg zsidó meg albán, már nagyra nyílt a szeme, és láttam, hogy beijed. Mondtam, hogy éppen Pristinában voltam, aztán Belgrádban. Erre összecsapta a kezét: úristen, nem félt? Hát hogy az istenbe ne féltem volna?! De hogy azért menjek pszichiáterhez, hogy ezt a kérdést föltegye nekem?! Amikor éppen a félelmeimet és a szorongásaimat akarom leküzdeni?!

Persze nem akarok igazságtalan lenni, mert amikor egyszer elmentem egy másik pszichiáterhez, egy nőhöz, hogy soha nem sikerül semmi, mármint az kapcsolatok terén, akkor ő volt az, aki azt mondta, hogy Európában van olyan, hogy udvarlás. És szépen elmagyarázta nekem, hogy mi is az az udvarlás. És én ezt tényleg nem tudtam! Szépen elmagyarázta, hogy nem kell bepánikolni, ha egy férfival elmegyek sörözni, mert nem biztos, hogy ez azt jelenti, hogy azonnal le akarok vele feküdni, hanem lehet a dolognak egy kis teret engedni. És akkor szépen meg is tanultam mindent, mint a leckét a könyvből, és próbáltam alkalmazni. És elég jól is tudtam alkalmazni, csak az a baj, hogy mindig van egy pillanat, amikor az egész összemlik, mint egy kártyavár.

A múltkor is, hosszú idő után először, szerelmes lettem a folyton körülöttem forgó kuroátorok és írók egyikébe. Nagyon vonzott a finom és nyugtalan intellektusa, plusz még volt

valami derűs hangulat is a levegőben, amikor először találkoztunk. Az illető házas ember volt, és ez nagyon bántott. Ráadásul zsidó is. Kíváncsiságból jött hozzám, és ott volt benne a rossz lelkiismeret is az arabokkal szemben. De aztán a köztünk lévő társadalmi különbség fölerősítette a félelmeimet: főleg az érzelmi kiszolgáltatottságtól szorongtam, mivel nagyon erősen kezdtem vonzódni ehhez a férfinhoz. És a következő pillanatban már láttam is magam az érzelmileg kiszolgáltatott, társadalmilag alacsonyabb rétegből származó nő megalázott szerepében. Rémálmomban az arab titkosszolgálat üldözött, apámat pedig meggyilkolták a túlzottan szabados műveim és a hazaárulásom miatt. Később aztán keserűen ismertem föl, hogy egy freudi mintaálmot sikerült produkálnom, amelyben példaértékűen csúszott egymásba az apa és az államhatalom.

És mivel már rendelkeztem a pszichoanalízis önfegyelmző eszközével, egyfajta szublimációként gyorsan készítettem egy művet a megalázott nőről. Óriási önfegyelmet igényelt! Alig felismerhető az összetakolt, fekete-fehér női alak. Mintha elégett volna. A fejét jelző fekete tömbre, vagyis az arcába valami fehér fröccsent, ami csöpög lefelé. A roncs mellett egy virágcsokor, melyet a háborús borzalmak ellenére a szerelmem helyezett ott el. Amikor megmutattam neki a művet, elkomolyodott. Úgy éreztem, szavak nélkül is megértett mindent. Persze az is lehet, hogy semmit nem vett észre, és csak egy gátlásos nőt és egy furcsa műalkotást látott. Mert hát ő csak úgy jött, mint egy író, aki végzi a dolgát. Sok ilyen jól szublimált szerelem volt életemben, amely aztán barátsággal végződött.

Egész életemben megpróbáltam racionálisan felülkerekedni a vágyaimon. Tudom, létezik az a férfitípus, amelyik fizikai erőszakot alkalmaz, de nagyon sok olyan kapcsolatot is láttam, amelyben a nő elkezd harcolni saját szexuális kiszolgáltatottsága ellen, gyűlöli a férfit, és minden jogi és hatalmi eszközt bevet ellene, feljelenti. Ez sok európai–muzulmán egyes házasságban is így van. Rengetegszer hallottam, amint összeülnek az arab férfiak európai feleségei, és szidják a „barbár állat” férjüket. A mamám ezt humorral csinálta, és hiába volt sokszor indulatos, ennek ellenére felül tudott emelkedni a dolgokon. De volt például egy lengyel feleség, aki egyik délután még ordenáré módon azzal hengegett, hogy nincs olyan jó szerető a világon, mint az ő arab férje, aki egy éjszaka egymás után háromszor is képes őt magáévá tenni. A mamám alig győzte leállítani, hogy hagyja már abba, meghallják a gyerekek. Aztán egy hét múlva újból megjelent, azzal, hogy ki kellene utasítani a férjét az országból, mert megcsalja, és nem nézi őt embernek. Aztán az arab nőknek is jól megadta, mondván, hogy mivel hajlékonyabb a csípőjük, izmosabb az altestük, jobban tudnak szorítani, és az ösztöneik is erősebbek, mindegyikük egy bűdös kurva.

Én hazugnak tartom a radikálisan férfiellenes feministákat. Persze nem azt akarom mondani, hogy nem létezik az a típusú nemi erőszak, amelyben a keleti férfi gyalázza a fehér nőt, csak azt nem tudom elfogadni, ha valaki a női vágyat, a női szexuális energiákat kevésbé erőszakosnak akarja beállítani. Amíg rendben volt a világ, a kölcsönös szexuális függőség és öröm szövetséget jelentett, mely összetartotta a családot vagy a törzset, kollektívan szabályozta a vágyakat, hogy a gyerekek biztos fészekben nevelkedhessenek. A szexuális forradalom után mindez felbomlott, kicsit elszabadult a pokol. A muzulmán világ sok helyütt a totalitárius hatalom eszközeit veti be a szexuális fegyelem helyreállítására. Nyugaton meg, a híres kanti imperatívus ellenére, mely szerint a belső erkölcsi törvénynek kellene vezérelnie tetteinket, szintén nem képes mindenki úgy irányítani szexuális vágyait, hogy közben ne tegyen kárt a másokban, ha másképp nem, hát lelkileg.

Sok arabot megismertem, akik Nyugaton élnek. És tudom, hogy az állandó félelem borzalmas. Sokan nem mernek elmenni egy étterembe sem. Volt egy haverom, Musztafa, az interneten keresztül ismertem meg, ahol az arab zenei kazettáit árulta. Csak egy-két hely volt, ahova eljárt, és ha esetleg máshová akartak a barátai menni, azt mondta, hogy az neki nem jó, mert felismerik. Aztán kiderült, hogy ezek az arab férfiak még tőlem is félnek. Félnék attól, hogy úgymond az „én embereim” majd követni kezdik őket. Nekem meg arra kellett rádöbennem, hogy attól félek, hogy az őket figyelők nem nézik jó szemmel, hogy időnként találkozom velük. Musztafa lakásán és egy kínai étterem eldugott galériáján találkoztunk néha, de én valahogy kicsit mindig voyeurként mozogtam ebben a közegben, hiszen sokkal jobb volt a társadalmi helyzetem kettős állampolgárként, aki bármikor előveheti osztrák útlevelét vagy egyiptomi személyi igazolványát. Míg Musztafának és barátainak semmilyen rendes papírjuk nincs, és ezért borzalmas kiszolgáltatottságban kell létezniük. Nincs is kedvem erről mesélni. Musztafának végül annyira elege lett mindenkől, hogy egy nap váratlanul elhagyta európai élettársát és a gyereket, felszállt az esti repülőgépre, mely Tripoliba indult, aztán másnap reggel küldött egy sms-t, hogy viszlát.

Az utóbbi években készült munkáim olyan erőteljesen önéletrajzi jellegűek, hogy a visszacsatolás újra fölerősíti a félelmeket bennem. Merthogy ezek többnyire politikailag kemény állásfoglalások, és ezért rengetegen nem fogadják el a képeimet. Sokszor nem állítják ki őket, mivel létezik a cenzúra, a bizalmatlanság vagy az ellenézés, sőt olykor a xenofóbia is. És amikor nem állítják ki valamelyik munkámat, akkor a saját félelmeim nemcsak hogy nem tudnak feloldódni a művekben, hanem a politikai valóság által visszaigazolódnak, felerősödnek. Ezért mondta nekem egy pszichiáter, hogy ő soha nem fog tudni engem meggyógyítani, mivel az én szorongásaim valós szorongások. Miközben én korábban azt hittem, hogy ezek szinte teljes egészében szubjektív szorongások. És ennek az lett a vége, hogy végül már csak azt vizsgáltam, hogy az a félelem, amit például egy férfiba belevetitek, vajon az én szubjektív libidóm paranoid átváltozása-e, vagy a valós politikai helyzet tükré.

És mivel az ilyen kérdésekre nem tudok egyértelmű választ adni a magam számára sem, az utóbbi időben sokkal óvatosabb vagyok. Mostanában százszor is meggondolom, hogy válaszoljak-e egy-egy meghívásra. Ebből adódóan viszont egyre kevesebb meghívást kapok. De érdekes módon, most, hogy kevesebb kiállításom van, sokkal boldogabb vagyok. Idén például csak két kiállításom lesz. Mióta ugyanis az arab témával kezdtem el foglalkozni, rá kellett jönnöm, hogy egyrészt nehezen illeszkedek az arab kontextusba, mert nem vagyok eléggé arab, de nehezen illeszkedek az európaiba is, mert nem vagyok eléggé európai sem. Tehát tulajdonképpen valamennyi kontextusból kilógok. De most már ez nem zavar. Sőt egy kicsit örülök is neki.

Bécs–Nürnberg, 2004. március–június

